

Kulturális kasztrendszer: Autonómia és közösségiség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában

FEKETE MARIANNA – PRAZSÁK GERGŐ¹

A kultúra és a kulturális életben való részvétel természeténél fogva társas, közösségi esemény. Másfelől a kulturális életben való részvétel nem lehet független az önálló döntések meghozatalára képes autonóm embertől. Kutatásunkban az autonómia, a társasság, a kulturális aktivitás és a korszerű infokommunikációs technológiák használatának jellemzőit mutatjuk be a Magyar Ifjúság 2012 kutatás eredményeinek tükrében. A fiatalok kulturális életben való részvételétől a gazdasági, családi háttér bemutatásán keresztül, attitűdjeik elemzésén át haladunk a korszerű infokommunikációs eszközök használatának bemutatásáig, abból a célból, hogy a lehető legpontosabb képet kapjunk a fiatalok kulturális életéről. Tanulmányunkban az empirikus szociológia módszereinek használatával megvizsgáljuk, hogy a különböző kulturális és szabadidős tevékenységek szerint hogyan alakul a magyar ifjúság kulturális élete. Korábbi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a kulturális és társadalmi rétegződésnek ma már szerves része az online világban való részvétel, a társadalmi rétegződéssel összefüggő online *hálózati pozíció*, lélektani értelemben pedig az *autonómia*, melyhez *széleskörű* kultúra-felfogás és *aktív* online részvétel társul (Csepeli-Prazsák 2008; 2009; 2010). Az *online részvétel* az *autonómián* nyugvó *kreativitással* együtt a közösségiség újabb formáit hozza létre (Prazsák 2007; 2009). A kreativitást igénylő *felnőtté válás*, az *autonómia* kialakulása a kortárs ifjúsági korosztályokban különösen fontos kérdés (Somlai, 2010). Mindezek alapján, amellet, hogy áttekintjük *napjaink* ifjúsági korosztályainak társadalmi és *kulturális rétegződésének* néhány jellemzőjét, azt is megvizsgáljuk, hogy változtatott-e rajta valamit az online világ egyre gyorsuló terjeszkedése.

1 A szerző munkáját a Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatta.

I. Kulturális aktivitás

A gyorsuló társadalmi változások következtében a fiatalok kulturális aktivitása, egyáltalán a számukra értelmezett kultúra kérdése nem triviális. Kutatásunkban azonban nem volt lehetséges, hogy a különböző kultúrafelfogásokat a megkérdezettek értelmezéséből kiindulva, s ne *a priori* módon végezzük el.² Kultúra nélkül nincs társadalom. Kroeber, Kluckhohn és Untereiner 1952-ben megjelent könyvükben többszáz kultúradefiníciót elemeznek, melyek száma az azóta eltelt időben nyilván gyarapodott. Jelen munka terjedelmét kétségtelenül meghaladná a különböző kultúra meghatározások elemzése, ezért ezektől is eltekintünk, ezzel együtt azonban a különböző kultúra meghatározások, megközelítések közül néhány említése témánk szempontjából elkerülhetetlennek tűnik. Talán a legtágabb értelmezés szerint a kultúrát a társadalom tagjainak habitualizált és tipizált cselekvései hozzák létre (Berger-Luckmann, 1999), melyek nyomán jelek és jelentések hálójáról beszélhetünk (Geertz, 2001). A kultúra bizonyos értelemben ezeknek a társadalmi cselekvéseknek a motivációit, céljait is kijelöli, azaz a legalapvetőbb értékek hordozója: lélektani értelemben egyaránt gondoskodik a személyiség integritásáról és az *anómiamentes, harmonikus* társadalmi együttéléstől. Azaz kapcsolatot teremt az «én» és a «másik» között (Váriné, 1987). Ezzel együtt viszont szükségszerűen elnyomja, korlátozza is az egyént, aki ennek következtében rosszul is érezheti magát a kultúrában (Freud, 1982).

Megfontolva Hankiss Elemér *szimbolikus és mindennapi kultúra* megkülönböztetésére vonatkozó javaslatát (Hankiss, 2009), a fiatalok kulturális aktivitásának bemutatása során *előre meghatározott kérdésekre* adott válaszok elemzésével mutatjuk be a kulturális életben való részvételt.

A kérdőívben 11 intézmény szerepelt, melyek látogatására egy-egy 0-8 skála használatának segítségével kérdezték rá a személyes interjúk során a kérdezőbiztosok. A skála legalsó értéke a „(szinte) soha”, míg a legmagasabb a „legalább naponta egyszeri” látogatási gyakoriságot jelenti.³ Az intézmények látogatottságára vonatkozó kérdés értelmezhető volt a megkérdezetteknek, hiszen mindössze 2,3 százalék volt azok aránya, akik nem tudtak, vagy nem akartak válaszolni arra a kérdésre, hogy milyen gyakran látogatják a felsorolt intézményeket.

2 Erre vonatkozóan korábban készült kutatás (Csepeli- Prazsák 2010:129).

3 Az eredeti kérdőívben fordított volt a sorrend, de a könnyebb értelmezhetőség érdekében beforgattuk a skálákat.

1. táblázat: „Milyen gyakran jár Ön a következő helyekre?” (N=8000)

	Legalább évente egyszer felkeresi (%)	Átlag	Szórás
Moziba, multiplexbe	58	2,5	1,3
Étterembe	56	2,5	1,5
Kávézóba, teázóba, presszóba	55	3,5	1,8
Sörözőbe, borozóba, kocsmába	52	3,7	1,8
Könyvesboltba	46	2,5	1,4
Könyvtárba	42	3,1	1,8
Kiállításra, múzeumba	38	1,9	1,2
Színházba	38	1,8	1,1
Art moziba, művészfilmet nézni	23	2,8	1,4
Komolyzenei hangversenyre	16	1,9	1,4
Operába	11	1,8	1,4

A megkérdezettek közel 19 százaléka nem talált olyan intézményt a felsorolt listában, ahova legalább évente egy alkalommal eljutna. A legkevesebb fiatal operába jut el (11%), a legtöbben multiplexbe, moziba járnak (58%). A táblázat utolsó két oszlopa a különböző intézményekbe járás gyakoriságának átlagait és szórásait mutatja azok között, akik legalább évente egy alkalommal ellátogatnak az adott intézménybe. Látható, hogy leggyakrabban a sörözőbe, borozóba, kocsmába járók keresik fel az adott intézményt (havi rendszerességgel), ugyanakkor éppen ennél az intézménynél a legmagasabb a szórás, azaz igen megosztottak a fiatalok abban, hogy milyen gyakran járnak kocsmába. Opera mellett komolyzenei hangversenyre, art moziba és színházba járnak a legkevesebben, s ezzel együtt a legritkábban: mindössze évente néhány alkalommal. Mind a látogatók számát, mind a látogatások gyakoriságát tekintve elsősorban társas, beszélgetős helyzetekre lehetőséget adó intézmények találhatók a sor elején. Érdemes megfontolni, hogy manapság igen gyakori, hogy kávézóban, teázóban koncerteket, felolvasásokat stb. is rendeznek. Ugyancsak havi rendszerességű a könyvtárak felkeresése a fiatalok körében, ugyanakkor a könyvtárba járók aránya alig haladja meg a negyven százalékot. A sor végén elhelyezkedő intézmények a szimbolikus kultúra szempontjából kitüntetett jelentőségűek, viszont látogatottságuk alacsony. Következik ez az intézmények elérhetőségéből is, hiszen opera, színház, ill. időszaki kiállítások és komolyzenei hangversenyek ritkábbak a kisebb településeken.

Kérdéses, hogy a különböző intézmények látogatottsága milyen kulturális aktivitási mintázatokat rejt magában. Többváltozós elemzés használatával a fenti 11 intézmény látogatottsági mintázatait, majd az annak alapján létrejövő kultúrafogyasztói csoportokat mutatjuk be. Elsőként faktoranalízissel, majd ezt követően főkomponens-elemzéssel különítettük el a 11 felsorolt intézmény becsült látogatottsági gyakoriságát mutató mintázatokat.⁴

2. táblázat: A kulturális aktivitás dimenziói (N=7710, N=7743)

Főkomponens	Helyszínek	Kommunalitás	Faktorsúly	Magyarázott variancia (%)
Mindennapi kultúra	kávéház, teázó, presszó	0,62	0,79	48,7
	söröző, borozó, kocsmá	0,37	0,61	
	étterem	0,62	0,79	
	multiplex mozi	0,51	0,71	
Szimbolikus kultúra	könyvtár	0,29	0,53	59,2
	színház	0,67	0,82	
	art mozi	0,51	0,71	
	komolyzenei hangverseny	0,61	0,78	
	kiállítás, múzeum	0,67	0,82	
	opera	0,57	0,75	
könyvesbolt	0,49	0,7		

Az első mintázat inkább a könnyed kikapcsolódásra alkalmas intézmények látogatását jelenti. Ennek a kulturális viselkedési mintának a leglényegesebb eleme a kávéházak, teázók valamint az éttermek látogatása. Azonban, ha ezeknél kisebb súllyal is, de a multiplexek és a könyvtárak látogatása is a viselkedési minta részét képezi. Ebből arra következtethetünk, hogy ezeknek az intézményeknek a látogatása többet jelent az étel- és italfogyasztásnál. Összességében a tágas értelmezett mindennapi kultúrához kapcsolódik, azon belül is a társas együttlélhez, az együttes élményhez. A főkomponens mindennapi kultúrának nevezhetjük.

A másik kulturális viselkedési minta a kevésbé könnyed, szimbolikus kultúra művelésére létrejött intézmények látogatását foglalja össze. Kiállítások, múzeumok, színházak, komolyzenei hangversenyek látogatása tartozik ide, továbbá megkülönböztetve a könyvtárak felkeresésétől a könyvesboltok látogatását, ez utóbbi is. Mindemellett

4 Célunk a fiatalok kulturális aktivitásának mintázatainak feltárása, ezért az elemzésbe ezúttal azok is belekerültek, akik arról számoltak be, hogy egyáltalán nem járnak az adott intézménybe (,0' értékkel).

láttnivaló, hogy a két kulturális fogyasztási dimenzió jelentős közös résszel rendelkezik: ez pedig a társasság, a közösségiség, az együttlét élménye (Mérei, 1989).⁵

Az átfedések felderítése és a kultúrafogyasztói csoportok körvonalazása szempontjából is lényeges, hogy a két viselkedési minta alapján szemügyre vegyük a különböző kultúrafogyasztói közösségeket.⁶ Négy kultúrafogyasztói csoport rajzolódik ki: kulturálisan szegény, könnyed szórakozó, omnivore, és az elit.

3. táblázat: Kultúrafogyasztói csoportok (stabil klaszterközpontok) (N=7647⁷)

	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Szimbolikus kultúra	-0,53	-0,16	1,07	4,07
Mindennapi kultúra	-0,89	0,41	1,17	1,87
Mintán belüli arány	44%	36%	17%	3%

A minta csaknem felét teszi ki a kultúrafogyasztás szempontjából szegények csoportja (kulturálisan szegények), akik gyakorlatilag semmilyen kulturális magatartást nem tanúsítanak, nem található meg sem a szimbolikus, sem a mindennapi kultúra helyszínein. A második legnagyobb csoport a könnyed szórakozóké, akik a klasszikus kultúrát közvetítő intézményeket jellemzően elkerülik, azonban a társas együttlét, az együttes kikapcsolódás fontos számukra, szívesen töltik idejüket kávéházakban, sörözőkben. A minta csaknem ötödét az omnivore csoport⁸ alkotja, melynek jellemzője a „kulturális mindenevés” (Peterson-Kern, 1996). Akik idetartoznak, nem válogatnak a kikapcsolódási lehetőségeket illetően, kulturális fogyasztásukat nem státuszszimbólumként használják, a magas kultúra élvezete mellett a mindennapi kulturális életük is aktív. A legkisebb csoportot az elit tagjai alkotják, akik aránya a mintában csupán 3%. Ennek a csoportnak a tagjai szívesen és gyakran látogatják a szimbolikus kultúra művelésére létrejött intézményeket, emellett - bevallásuk szerint - nem vetik meg a könnyedebb szórakozásra lehetőséget nyújtó társasági tereket, intézményeket sem.

5 A két főkomponens szorosan összefügg: Pearson korreláció: 0,59.

6 Ennek érdekében K-Means klaszteranalízist alkalmaztunk.

7 Az adathiányos eseteket a szigorúbb feltétel szint kezeltük (listwise).

8 Petersonék elmélete szerint a fogyasztói társadalomban új kultúrafogyasztói típusok jelentek meg, amelyek összefüggnek a társadalmi hierarchiában betöltött helyükkel. A magasabb társadalmi státuszú személyek kulturális fogyasztásukat nem korlátozzák csupán a magas kultúra élvezetére, a tömegkultúra termékeit is szívesen és gyakran elsajátítják. Ők alkotják az omnivore, a „kulturális mindenevő” típusát.

II. A kulturális részvétel jellemzői

A különböző kultúrafogyasztói csoportok között életkori különbségek nincsenek. A nemenkénti arány viszont látványosan különbözik.⁹ A nők között mintegy 10 százalékkal alacsonyabb azok aránya, akik a könnyed szórakozás hívei (45%). Ezzel együtt az elit csoportnak több nő (58%), mint férfi tagja van (42%). A mindenféle kulturális intézmény látogatására fogékony omnivore csoport tagjai között is 5 százalékkal több nőt, mint férfit találhatunk (20 vs. 15%). A felsorolt kulturális intézményeket ritkán vagy egyáltalán nem látogatók esetében nincs különbség nők és férfiak között.

A kultúrafogyasztás az iskolai végzettségtől sem független.¹⁰ A mintába került 15-29 éves nők iskolázottabbak, mint a férfiak, a diplomások 62%-a nő, a közép- és alapfokú végzettségűek között viszont a férfiak aránya magasabb (53% és 52%).¹¹

Egyértelmű, hogy minél magasabb iskolai végzettséget szerez a fiatal, annál valószínűbb, hogy nem a kulturálisan szegények csoportjához tartozik. Az alapfokú végzettséggel rendelkezők 56%-a, míg a diplomások ötöde tartozik abba a csoportba, melyet a kulturális fogyasztás hiánya jellemez.

4. táblázat: Iskolai végzettség szerinti megoszlás (N=7647)
(százalékos megoszlás)

Iskolai végzettség	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Alapfokú	42	28	23	23
Középfokú	53	61	54	54
Felsőfokú	5	11	23	23
Összesen	100	100	100	100

Az iskolai végzettség hatását kettősnek tekinthetjük. Egyrészt, mint ahogy az korábbi kutatásainkból is ismert, a magasabb iskolai végzettség szorosan együtt jár a magasabb autonómiára irányuló igénnyel (Csepeli-Prazsák, 2010). Másrészt minél több iskolát jár ki valaki, annál több és annál „többféle” ismerősre, barátokra lelhet, azaz annál több társaságnak lehet tagja, kapcsolathálózata kiterjedtebb lehet.

9 Cramer's V: 0,09; Sig.< 0,00

10 Cramer's V: 0,18; Sig.< 0,00

11 A mintába 15-29 éves fiatalok kerültek, tehát egy részük az életkoruk miatt sem szerezhette még az alapfokúnál magasabb végzettséget.

Intergenerációs öröklődő autonómia

A gyermek (megkérdezett) iskolai végzettsége nem lehet független azoktól a mintáktól, melyeket otthon, szüleitől látott. Az autonómia és a közösségiség kettősége szempontjából sem lényegtelen, hogy a szülők iskolai végzettsége komoly hatással van a gyermekekére. Az iskola, mint intézmény ebben az értelemben az autonómia átörökítéséért felel, s mint látni fogjuk, nagymértékben befolyásolja a társadalom lélektani értelemben vett stratifikációjának megcsontosodását. Ezért a kultúrához való hozzáállás és a kulturális aktivitás is intergenerációs módon újratermelődni látszik (Bourdieu, 2004), melynek során nem beszélhetünk lényeges változásról az utóbbi évtizedekben (Sági, 2010). A feltevés ellenőrzése céljából megvizsgáltuk, hogy miként függ össze a szülők iskolai végzettsége és foglalkozása a gyermekek kulturális aktivitásával.

Az 5. táblázat alapján megállapítható, hogy a kulturális aktivitás szintjét, a kultúrafogyasztás mintázatát jelentős mértékben alakítja a szülői háttér, a szülők iskolai végzettsége. A kulturális részvétel és az anya iskolai végzettsége között említésre méltó kapcsolat van.¹² Az *elit*be tartozók csaknem harmadának diplomás az édesanyja, az *omnivre* csaknem ötödének, a kulturálisan szegényeknél viszont mindössze 5 százalék az arányuk. Az alapfokú iskolai bizonyítványt szerzett anyák aránya 36 százalék abban a csoportban, amelyet a kulturális fogyasztás hiánya jellemez, míg az elitben ez az arány csak 5 százalék. A társasági, szórakozó csoport tagjai között a legmagasabb a középfokú végzettségű anyák aránya.

5. táblázat: Anyák és apák iskolai végzettségének megoszlása a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7176; **N=6912**)

anya iskolai végzettsége apa iskolai végzettsége	kultúrafogyasztói csoportok			
	kulturálisan szegény	könnyed szórakozó	omnivre	elit
alapfokú	36 28	16 11	7 5	6 6
középfokú	59 67	73 79	66 69	63 71
felsőfokú	5 5	11 10	27 26	31 24
összesen	100	100	100	100

12 Cramer's V: 0,25; Sig.< 0,00

Az apák iskolai végzettsége az anyákéhoz hasonlóan döntő módon összefügg a gyermekek kulturális aktivitásával.¹³ A kulturálisan szegények csoportjában a legmagasabb az alapfokú végzettségű apák aránya és legkisebb a diplomásoké. Az iskolai végzettség szempontjából messzemenően érvényesül a kulturális egyenlőtlenségek újratermelődésének alapvető jellemzője: az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyermekeinek alacsonyabb a kulturális aktivitásuk. Az iskolai végzettségtől nem lehet független a gazdasági, társadalmi rendszerben betöltött hely. Ezért megvizsgáltuk a szülők foglalkozásának megoszlását a kultúrafogyasztói csoportokban.¹⁴ Az anya által (jelenleg vagy korábban) végzett munka döntően különbözik a kultúrafogyasztói csoportokban.¹⁵ A kulturálisan szegények háromnegyedének édesanyja fizikai munkát végzett vagy végez (betanított-, segéd-, ill. szakmunkás), míg az elit és omnivore esetében ez 40 százalék körüli, a könnyed szórakozást választó csoport esetében pedig 61 százalék.

6. táblázat: Anyák és apák foglalkozásának jellege a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7197; **N=7314**)

anyák végzett munkájának jellege (ill. apáké)	kultúrafogyasztói csoportok			
	kulturálisan szegény	könnyed szórakozó	omnivore	elit
fizikai	75 84	61 73	39 51	41 45
szellemi	25 16	39 27	61 49	59 55
összesen	100	100	100	100

Ugyancsak jelentős összefüggés rajzolódik ki az apa foglalkozása és a gyermek kultúrafogyasztói aktivitása között is.¹⁶ A kulturálisan szegények 84 százalékának, és a könnyed szórakozók csaknem háromnegyedének édesapja fizikai munkát végez, a szellemi foglalkozásuk aránya csupán a másik két csoportban közelíti, haladja meg az 50 százalékot. A szellemi foglalkozású szülők gyermekeinek nagyobb esélye van az aktív kulturális életre, azaz a kulturális egyenlőtlenségek a szülők foglalkozásán keresztül is

13 Cramer's V: 0,24; Sig.< 0,00

14 A kérdőívben megadott válaszlehetőségeket a végzett munka jellege szerint átkódoltuk „fizikai és szellemi foglalkozású”-ra.

15 Cramer's V: 0,28; Sig.< 0,00

16 Cramer's V: 0,28; Sig.< 0,00

intergenerációs módon újratermelődnek. Az iskolai végzettség, a foglalkozás jellege (mely döntő módon összefügg a kulturális, szellemi életben való autonóm részvétellel) generációk között öröklődik: bebetonozza a kulturális rétegződést.

Kulturális kasztok

A kialakult kulturális kasztrendszer egyik jellemzője, hogy a kulturális részvétel települési egyenlőtlenségei továbbra is megmaradtak,¹⁷ a települési lejtő változatlanul érezteti hatását. Legjelentősebb kultúrafogyasztók a megyeszékhelyen élők, akiknek 6 százaléka tartozik az elitbe, csaknem negyedük az omnivore csoport tagja, és csupán harmaduk kulturálisan szegény. Legrosszabb helyzetben a községi lakosok vannak, akik fele nem mutat semmilyen kulturális aktivitást, és csupán 2 százaléka tartozik a klasszikus kultúrát fogyasztó elitbe, amit nyilván magyaráz az intézmények és programok elérésének nehézsége és költségessége. Harmaduk azt a könnyed társasági szórakozást részesíti előnyben, amely plusz terhek (időbeli, pénzbeli, stb.) nélkül, kényelmesen megvalósítható vidéki környezetben is.

Az utóbbi néhány évben közkeletűvé vált az a szlogen, hogy Budapest nem csupán Magyarország, de Európa „bulifővárosa” is egyben; egyre népszerűbbé és látogatottabbá váltak a romkocsmák, a kávéházak. A mintába került 15-29 éves fővárosi fiatalok fele azonban a kulturálisan szegények csoportjába tartozik, azaz szabadidő-orientációjuk sem a fentebb említett népszerű szórakozóhelyekhez, sem a Budapesten koncentrálódó képzőművészeti és előadó-művészeti programokhoz nem kötődik. A budapestiek mindössze ötöde tartozik az omnivore, és csaknem harmaduk a könnyed szórakozó csoportba. Másfelől az elit és az omnivore kultúrafogyasztói csoportok tagjai körében élnek a legtöbben nagyobb városokban: Budapesten, megyeszékhelyeken. Azaz a nagyobb városok esetében ropant mód megosztott a fiatalok kulturális aktivitása.

17 Cramer's V: 0,11; Sig.< 0,00

7. táblázat: Településtípus szerinti megoszlás (százalékos megoszlás) (N=7647)

Településtípus	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Budapest	16	10	17	13
Megyeszékhely	12	20	22	36
Megyei jogú város	2	2	3	3
Egyéb város	33	34	35	28
Község	37	33	23	20
Összesen	100	100	100	100

A nagyvárosok, a nagyvárosi szellemi élet a modernizáció terméke, melynek során felértékelődik az autonóm egyén, az individuum: a folyamat pszichológiai alapját az idegélet fokozódása jelenti (Simmel, 1973:544). A kultúra, a kulturális részvétel azonban ellensúlyozhatná, kiegyenlíthetné az individualizmussal összefüggő folyamatokat, amennyiben a társadalom berendezkedése nem tartaná a kulturális kasztrendszer fogságában a fiatalokat.

Minden jel arra mutat, hogy a hagyományos szociológiai meghatározottságok sorában talán az egyik leginkább kérdéses jellemző az anyagi helyzet, a társadalmi státusz. A következőkben a szubjektív besorolásokat vizsgáljuk.

A kérdezőbiztosok ötfokozatú skála használatával kérték a megkérdezetteket arra, hogy számoljanak be anyagi helyzetükről.

8. táblázat: Szubjektív anyagi helyzet és kultúrafogyasztás (százalékos megoszlás) (N=7647)

Összességében hogy érzi, önök anyagilag...	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Gondok nélkül élnek	4	6	11	13
Beosztással jól kijönnek	25	36	46	39
Éppen hogy kijönnek a jövedelmükből	35	40	28	23
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	22	11	7	8
Nélkülözések között élnek	7	2	1	1
Nem tudja, nem válaszolt	7	5	7	16
Összesen	100	100	100	100

Ahogy várható volt, a szubjektív anyagi helyzet összefügg a kulturális részvétellel.¹⁸ Minél inkább jellemző a megkérdezettre, hogy anyagi gondok nélkül él, annál valószínűbb, hogy gyakran látogatja a szimbolikus kultúra intézményeit. A négy kultúrafogyasztói csoport közül, a kulturális szegények körében a legmagasabb azok aránya, akik nélkülözések között vagy hónapról hónapra élnek (29%). Ugyanezt a lejtőt figyelhetjük meg az észlelt társadalmi státusz szempontjából is, azonban az összefüggés ezúttal még szorosabb.¹⁹

9. táblázat: Szubjektív társadalmi helyzet és kultúrafogyasztás (százalékos megoszlás) (N=7647)

Ön melyik csoportba sorolná magát?	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Felső társadalmi csoport	0	0	1	1
Felső közép társadalmi csoport	1	2	8	11
Középső társadalmi csoport	27	46	56	51
Alsóközép társadalmi csoport	41	38	24	22
Alsó társadalmi csoport	24	8	4	1
Nem tudja, nem válaszolt	8	6	7	14
Összesen	100	100	100	100

Az alacsonyabb társadalmi státusz szegényesebb kulturális aktivitással, a magasabb pedig gyakoribb kulturális részvétellel jár. A gazdasági helyzet egyrészt kasztrálja a kulturális kasztok közötti mobilitási csatornákat, másrészt gondoskodik az autonómia és a heteronómia újratermelődéséről.

A megjelölt intézményekben történő kulturális részvétel nem független attól, hogy milyen kultúrában nő fel valaki. A kulturális minták nem csak a családon, hanem a társadalmi identitás szélesebb körein keresztül is továbböröklődnek. A társadalmi identitás szempontjából ezért különösen fontos a személyes etnikai kategorizáció is. A kérdőívben 9 előre meghatározott etnikai identitást kínáltak fel, melyek szerint besorolták magukat a megkérdezettek. A következő táblázat a személyes etnikai besorolás alapján mutatja a kultúrafogyasztói csoportok megoszlását.²⁰

18 Cramer's V: 0,18; Sig.< 0,00

Az anyagi helyzetre vonatkozó kérdések kényelmetlenek/kellemetlenek lehetnek a fiatalok számára, jellemzően magas a „Nem tudja” válaszok aránya ezeknél a kérdéseknél.

19 Cramer's V: 0,22; Sig.< 0,00

20 Csak azokban az esetekben, ahol az etnikai önbesorolás és a kultúrafogyasztói klaszterek között szignifikáns kapcsolat van.

10. táblázat: Etnikai önbesorolás és kulturális részvétel
(százalékos megoszlás) (N=8000)

Ön milyen etnikai hovatartozásúnak vallja magát?	Kultúrafogyasztói csoportok				Összesen	Mintán belüli arány
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit		
Magyar	42	37	18	3	100	94
Szlovák	35	35	10	20	100	1
Horvát	12	25	62	0	100	1
Zsidó	27	33	0	40	100	1
Cigány	75	20	4	1	100	8

A megkérdezettnek arra is lehetősége nyílt, hogy több etnikai identitást is megnevezzen. Ennek következtében egyszerre „cigánynak” és a „magyarnak” a megkérdezettek 2,7 százaléka sorolta be magát. Látható, hogy a kisebbségi etnikai identitás, mely összefügg a teljes társadalmon belüli csoportszintű autonómiával, alapvetően pozitív hatással van a kulturális életben való részvételre. Az etnikai közösségen belüli részvétellel a közösségiség is előtérbe kerül. A különböző etnikumok közül egyetlen kivétel van ebben: a legszármottevőbb csoport, az önmagukat cigányként meghatározók (7,8%). A cigányok esetében az etnikai alapú közösséghez való tartozás hatását árnyalja, hogy nincs egységes etnikai közösség (ma már a cigányság sem olyan megtartó erő, mint volt korábban - pl. magas a cigányok aránya a hajléktalanok között). Az etnikai „hatást” ezúttal felülírja a gazdasági helyzet, a szegénység. A gazdasági „kitettség” *heteronómiával*, és alacsony kulturális aktivitással társul.

A cigány kultúra nagymértékben a kiterjedt család köré szerveződik (Boreczky, 2009). A Magyar Ifjúság 2012 adatai szerint, a cigányként történő önbesoroláson kívül, mindegyik etnikai önbesorolásra igaz, hogy az önmagát adott etnikumhoz soroló kisebb méretű családban él, mint az etnikumhoz nem tartozók. A cigány identifikáció esetében azonban az adatok azt mutatják, hogy jóval nagyobb a család mérete. Míg az önmagukat cigányként azonosítók háztartásaiban átlagosan több mint öt fő él, addig a nem cigányok háztartásainak átlagos mérete alig közelíti meg a négy főt. Az önmagukat cigányként azonosítók között arányaiban többen vannak a legelső társadalmi csoportból származók, s ezzel együtt éppen ezekben a csoportokban élnek a legtöbben egy háztartásban. Ugyanezekre a csoportokra igaz az is, hogy semmilyen kulturális aktivitást nem mutatnak. Azaz esetükben a kulturális meghatározottságok, anyagi sze-

génységgel társulnak, melynek következtében gyakorlatilag esélyük sincs arra, hogy a többségi társadalom fiataljai által is kevésbé látogatott kulturális intézményekbe eljussanak.

A család lélektani értelemben is meghatározó, hiszen nem csak a család mérete miatt van, hogy a kulturális szegények esetében a családi traumák jóval erőteljesebben vannak jelen. Ebben az értelemben a hátrányos gazdasági és kulturális helyzetet fokozza a traumák sokaságának jelenléte.

A kérdőívben 10 életeseménnyel kapcsolatban kérdezték meg, hogy gyermekkorában átélte-e a megkérdezett az adott traumatikus eseményt.

11. táblázat: Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket? (százalékos megoszlás) (N=8000)

	Előfordult	Nem tudja/nem mondja meg
Elvesztette munkahelyét szülője, nevelőszülője	13,7	2,3
Elváltak a szülei	13,3	2,2
Veszekedések voltak szülei között	11,9	2,6
Súlyos anyagi veszteség érte családjukat	11,5	2,4
Szakítás	9,7	2,2
Súlyos családi betegség	8,9	2,2
Rendszeresen lerészegedett szülője, nevelőszülője	7,1	2,6
Meghalt az édesapja vagy az édesanyja	4,9	2,1
Megverték, bántalmazták szülei	2,1	2,4
Abortusz (ön vagy partnere)	1	2,2

A megkérdezettek több mint 60 százalékára jellemző, hogy a felsorolt traumatikus események közül legalább egyet átéltek 14 éves korukig (az átlag 0,84). Ebből a szempontból is a legjobb helyzetben az elit tagjai vannak (0,63), akiket az omnivore (0,78) és a könnyed szórakozó csoport tagjai (0,82) követnek. A legrosszabb helyzetben a kulturálisan szegények vannak, ugyanis esetükben jóval alacsonyabb azok aránya, akik gyermekkori családjában a felsoroltak közül egyetlen traumatikus esemény sem volt, és magasabb az átélt traumák átlagos száma is (0,95). Akik szegénységben nevelkedtek, több traumatikus csapást éltek át családjukon keresztül, mint a jómódúak. Esetükben a családon keresztüli traumatizáltság miatt, autonómiáról aligha beszélhetünk. Már csak azért sem, mert pontosan ezekre a fiatalokra jellemző a leginkább, hogy szüleikkel élnek, ill. ha szeretnének is elköltözni otthonról, arra vajmi kevés esélyük van.

Az elit tagjainak 61, az omnivore csoport 73, a kulturális szegények 75, míg a könnyed szórakozást preferáló kultúrafogyasztói csoport 80 százaléka él szüleivel az év legnagyobb részében. Az adatok jól összeesnek a korábbi hazai kutatásokkal és az európai trendekkel is: egyre többen élnek együtt hosszabb ideig szüleikkel, az ifjúkor egyre hosszabb ideig tart. S annak ellenére, hogy „az évek múlásával a szülők egyre inkább elfogadják velük együtt élő gyerekeik autonómiáját” (Somlai, 2010:182), a teljesen önálló élethez nyilvánvalóan hozzátartozik mind az anyagi, mind a szellemi értelemben vett önállóság. Erre leginkább a kulturális elit tagjainak van lehetősége. A kulturális kasztok határai jól összefüggnek a posztadoleszcenciával. Nagyjából minden második szüleivel élő megkérdezett számolt be arról, hogy nem tervez költözést (40%). A kulturális aktivitás szerinti csoportok azonban abban is különböznek, hogy a szüleikkel együtt élők mekkora része látja reálisnak azt, hogy elköltözzön a szülői házból.²¹

12. táblázat: „Ha együtt él szüleivel: el akar-e onnan költözni a közeljövőben?” kérdésre adott válaszok megoszlása kulturális aktivitás szerint (százalékos megoszlás)

Ha együtt él szüleivel: el akar-e onnan költözni a közeljövőben?	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szó- rakoó	Omnivore	Elit
Igen, szeretne és már konkrét terve is van	8	15	20	25
Igen szeretne, de nem tud	41	36	29	16
Nem szeretne	44	41	42	39
Nem tudja, nem válaszolt	7	8	9	20
Összesen	100	100	100	100

A rendszeresebb és aktívabb kulturális részvétel jól összefügg az autonómiára irányuló igénnyel. Mutatja ezt az is, hogy a legtehetősebb, elit csoport minden ötödik tagja nem tudott, vagy nem akart válaszolni a feltett kérdésre. S annak ellenére, hogy a költözési igénnyel nem lenne gond a legalacsonyabb kulturális aktivitást mutató csoportban, a költözés reális lehetősége éppen itt hiányzik. A kulturális aktivitás és az önálló élet összefügg. A skála egyik végén lévőknél lehetővé válik az aktív kulturális élet, míg a másik végén lévőknél lehetetlenné. A kasztok közötti átjárhatóságnak a kulturális életben való részvétel kézenfekvő terepe lehetne, azonban a kulturálisan «érintetlenek» kasztjából való kiszakadást

21 Cramer's V: 0,1; Sig.< 0,00

súlyosan megnehezítik a kulturálisan autonóm személyiség felszabadulását ellehetetlenítő családi kötelékek.

Jól mutatja ezt az is, hogy a kulturális szegények töltik szabadidejük legnagyobb részét otthon. A teljes szabadidős tevékenységi struktúra bemutatása meghaladja jelen tanulmány terjedelmét, azonban megtalálható másutt (Nagy, 2013). Néhány jellemző kiemelése azonban megkerülhetetlen témánk szempontjából. Elsőként a hétfégen rendelkezésre álló szabadidő eltöltésének helyszíneit mutatjuk be.

13. táblázat: A hétfégi szabadidő eltöltésének helyszínei a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7385)

Hol tölti szabadidejét leggyakrabban egy átlagos hétfégen? A két legfontosabbat említse	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omnivore	Elit
Otthon	84	75	68	66
Barátoknál	48	63	62	41
Rokonoknál	11	10	11	16
Sportpályán	3	6	7	4
Kint a szabadban, természetben	5	8	10	4
Klubban, művelődési házban	0	1	3	4
Kulturális intézményben	0	2	5	5
Meg tudná-e mondani, hogy mennyi szabadideje marad egy átlagos napon a munka, tanulás, háztartási és ház körüli munkák elvégzése után? (Órában)	7,47	8,29	8,56	7,3

A mintába került megkérdezettek mintegy 7 százaléka nem tudta vagy nem akarta megmondani, hogy mennyi szabadideje marad egy átlagos hétfégen. A legtöbb szabadidővel az omnivore, míg a legkevesebb szabadidővel az elit tagjai rendelkeznek. A kulturális szegények mintegy 7,5 óra hétfégi szabadidőről számoltak be, melynek legnagyobb részét otthon töltik és barátaikhoz is ritkábban járnak. Ugyanez a helyzet az elit tagjainak esetében is, akik a rendelkezésre álló hétfégi szabadidejük eltöltése során ugyancsak háttérbe szorítják barátaikat és a sport, ill. egyéb természetben eltöltött szabadidős tevékenységeket, rokonaikat viszont gyakrabban keresik fel. A hétfégi szabadidő-felhasználás posztadoleszcens jellemzői leginkább az omnivore csoport tagjaira illenek. Több szabadidővel

rendelkeznek, melynek felhasználásakor az otthonon kívüli tevékenységeket preferálják. Sokan keresik fel barátaikat, járnak sportolni, kulturális intézményeket látogatnak. Kérdéses, hogy milyen tevékenységekkel töltik szabadidejüket.

14. táblázat: Szabadidős tevékenységek hétfégenként a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7035)

Mit csinál leggyakrabban a szabadidejében hétféteken?	Kultúrafogyasztói csoportok			
	Kulturálisan szegény	Könnyed szórakozó	Omni-vore	Elit
Tévét néz	54	50	47	33
Internetzik, számítógépezik	49	64	64	45
Barátainál lóg, beszélget	42	59	61	35
Semmi különöset, csak úgy elvan	26	19	14	10
Zenét hallgat	21	31	37	15
Gyereket nevel	13	6	3	3
Olvas	12	25	42	39
Sportol	11	20	25	18
Kirándul	5	11	20	8

Mivel több tevékenységet is meg lehetett jelölni, a táblázatban minden tevékenység mellett azok aránya látható, akik megjelölték az adott tevékenységet. Erőteljes heteronómiára utal, hogy minden második kulturálisan szegény a tévénézést jelölte meg szabadidős tevékenységként (körükben ez a leggyakoribb hétfégi szabadidős tevékenység). E csoport további jellemzői ugyancsak a családhoz kötődnek, hiszen a gyereknevelés mellett számukra igen kevés idő marad olvasásra, sportolásra, kirándulásra. A fennmaradó három másik csoportban a leggyakoribb hétfégi szabadidős tevékenység a számítógépezés, internetezés, melyben sokkal nagyobb szerepe van a személyes autonómiának, mint a tévénézésben. Mindössze egyetlen kultúrafogyasztói csoport van, melyben az olvasás előkelőbb helyen van, mint a tévénézés: ez az elit. Összességében az ifjúsági generációkban a számítógép-használat immár felülmúlja a tévénézést, azonban a szimbolikus kultúrára fordított idő igen alacsony. Az olvasás kifejezetten elutasított szabadidős tevékenység.

Az inkorporált, belsővé tett kulturális tőke mellett lehetőségünk volt a korporált, tárgyiasult kulturális tőke jelenléte és a kulturális aktivitás közötti összefüggések feltárására is (Bourdieu, 2004). A tárgyiasult kulturális tőkét a könyvek és az elektronikus könyvek számával mérhetjük.

15. táblázat: Hagyományos és elektronikus könyvek száma a kultúrafogyasztói csoportokban (N=6512; N=7024)

	Hagyományos könyv		Elektronikus könyv	
	Átlag (db)	Egy sincs (%)	Átlag (db)	Egy sincs (%)
Kulturálisan szegény	93,7	11	1,1	88
Könnyed szórakozó	157,2	2	3,8	81
Omnivore	255,3	1	9,1	67
Elit	307	1	24,3	54

A mintába került fiatalok mintegy 16 százaléka nem tudott vagy nem akart arra a kérdésre válaszolni, hogy hány hagyományos könyv van abban a háztartásban, melyben él, s mintegy 6 százalékuk mondta azt, hogy egyetlen sincs. A korporált kulturális tőke esetében a hagyományos könyvek valamennyi kultúrafogyasztói csoportban sokkal inkább jelen vannak, mint az elektronikus könyvek. Ezzel együtt minden tizedik kulturálisan szegény arról számolt be, hogy egyetlen hagyományos könyv sincs háztartásában. A kulturálisan szegényektől az elit felé haladva azt láthatjuk, hogy mind a hagyományos, mind az elektronikus könyvek száma magasabb. A korporált kulturális tőke ugyancsak kijelöli a kulturális kasztok határait, melyek együtt járnak a kulturális értelemben vett autonómiával, és a kasztokon belüli közösséggel.

Kulturális kasztok online metamorfózisa

A társadalmi egyenlőtlenségek és a kulturális kasztok felszámolására is adekvát (szociálpolitikai) válasz lehet az online világ, melyben mindenki, aki hozzáfér a szükséges eszközökhöz és rendelkezik az eszközök használatához szükséges tudással, részt vehet (Csepeli, 2006; Z. Karvalics 2006). A kérdőív sajnálatos módon nem tartalmazott olyan kérdéseket, melyek közvetlenül az online kultúrafogyasztásra kérdeztek volna rá, ezért közvetett úton lehetséges a kérdés vizsgálata. Mégpedig úgy, hogy az offline kulturális aktivitás szerint megvizsgáljuk az online világban való részvételt. Ennek során elsőként az online aktivitás elsődleges feltételét jelentő, használati eszközökhöz való hozzáférést, majd a hálózatra kapcsolódás intenzitását vizsgáljuk, külön figyelmet szentelve a kapcsolathálózatra.²² A vizsgálat ily módon követi az elsődleges és a másodlagos digitális egyenlőtlenségek vizsgálatát (Csepeli-Prazsák, 2013).

22 A kérdőívben viszonylag bő infokommunikációs eszközhasználati kérdésblokk volt, azonban ennek teljes elemzésére ezúttal nincs lehetőségünk, az alapvetőbb jellemzők leírása megtalálható az idézett kötetben (Kitta, 2013).

16. táblázat: Infokommunikációs eszközökkel rendelkező háztartások aránya a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7647)

	Kulturális szegények	Könnyed szórakozók	Omni-vore	Elit
Számítógép/laptop	70	89	94	80
Internet	64	84	89	69
Dvd lejátszó (a számítógépben lévő nem számít)	47	64	69	46
Vezetékes telefon	19	32	40	29
Plazma tv	17	33	43	24
Házi mozi	12	21	43	24
Egyik sincs	16	4	0,8	0

Az eszközök háztartási szintű elterjedtsége összefügg a megkérdezettek gazdasági helyzetével. A kulturális szegények csoportjához tartozók mintegy 16 százaléka a felsorolt hat eszköz közül egyet sem tudott megnevezni, mely megtalálható lenne háztartásában. Ezzel szemben a kulturális aktivitással növekszik azok aránya, akiknek háztartásában több felsorolt eszköz is megtalálható. A válaszok szerint valamennyi felsorolt eszköz közül a számítógépek a leginkább elterjedtek. Az internet-előfizetés ugyancsak többek háztartásában megtalálható, mint ahányakéban nem. Az omnivore csoport tagjainak háztartásaiban van a legtöbb eszköz, így ennek a csoportnak az esélye a legnagyobb arra, hogy a digitális kulturális tartalmakhoz is hozzáférjen.

A háztartásokban a többes felhasználás miatt, „közösségi” használatra jelenlévő eszközök mellett kérdéses az is, hogy milyen saját használatú eszközökkel rendelkeznek a megkérdezettek. Ezeknek az eszközöknek a személyhez kötődő használata egyszerre jelenti az *autonóm* hálózatra csatlakozást és az online közösségi részvétel lehetőségét.

17. táblázat: Saját használatú infokommunikációs eszközökkel rendelkezők aránya a kultúrafogyasztói csoportokban (százalékos megoszlás) (N=7647)

	Kulturális szegények	Könnyed szórakozók	Omni-vore	Elit
Mobiltelefon	83	94	95	90
Számítógép/laptop	53	71	80	58
Mobiltelefonján internet	40	51	64	68
Okostelefon	21	36	50	41
Digitális fényképezőgép	19	40	54	29
Hordozható mp3, mp4, mp5	14	33	43	27
Játékkonzol	3,3	8	12	10
Tablet	1,2	2,4	5,2	11
E-book olvasó	0,7	1,6	6	9
Egyik sincs	10	0,4	0	0

A személyhez kötődő eszközök közül a mobiltelefonnal való rendelkezés vezet, mely minden csoportban meghaladja a 80 százalékot. A kulturálisan szegényeknél azonban a személyes használatú mobiltelefon is jóval kevésbé elterjedt. Az elitre jellemző alacsonyabb mobiltelefonos érintettséget az internetre csatlakozó korszerűbb mobileszközök ellensúlyozzák. Beszédesebb a digitális fényképezőgépek elterjedtsége, mely a kulturális szegényeknél igen alacsony arányban található meg, s ezt az okostelefonok alacsony száma sem képes ellensúlyozni. A kulturálisan szegényeknél a mindennapi digitális kultúra részét képező képrögzítő eszközök, s ennek következtében a képi kommunikáció is korlátozott. E-book olvasók és tabletjeik sincsenek, így gyakorlatilag lehetetlen, hogy az inkorporált szimbolikus kultúrához korszerű módon férjenek hozzá. Ez utóbbi eszközök leginkább az elit tagjai között találhatóak meg, azaz a kulturális tőkéhez való korszerű hozzáférésük biztosított, mely esetükben együtt jár a szimbolikus kultúra intézményeinek látogatásával. Az omnivore tagjai ezúttal is a legjobb helyzetben vannak: mind a szimbolikus, mind a mindennapi kultúra területein való aktivitásukat támogatják azok az eszközök, melyek használatával nem csak az offline, hanem az online világban is lehetőségük van a széleskörű kulturális részvételre. A digitális autonómia szempontjából tanulságos összehasonlítani a háztartásokban és a személyes használatra rendelkezésre álló számítógépek arányát. A háztartásokban számítógéppel rendelkező kulturális szegények 76, a könnyed szórakozók 80, és az omnivore csoport 85 százaléka számolt be arról, hogy rendelkezik saját számítógéppel. Az offline kulturális részvétel alapján az *elit* csoportba tartozók alig 73 százaléka számolt be ugyanerről, ugyanakkor körükben a legmagasabb az internetre csatlakozó mobiltelefonok aránya. Az eszközökhöz való hozzáférés szükséges, de nem elégséges feltétele azok használatának. A kulturálisan „érintetlenek” kasztjának alig 72 százaléka használ számítógépet. Ezzel szemben a könnyed szórakozók 93, az omnivore 97, míg az elit tagjainak 98 százaléka számítógép-használó. A számítógép-használattal összefügg az internethasználat, melyben a kulturális kasztok még inkább elkülönülnek. Leginkább az omnivore csoport tagjai érintettek az internetre csatlakozás által, ugyanis mindössze 2 százalékuk számolt be arról, hogy egyáltalán nem használ internetet. Az elit 3, míg a könnyed szórakozást preferáló csoport tagjai között valamelyest többen vannak az internet által nem érintettek – összesen 7 százalék. A legkirívóbb eset ezúttal is a kulturálisan szegényeké: a csoport minden harmadik tagja (29%) az internet által is érintetlen. Az internetezésre fordított idő ennek megfelelően alakul.

18. táblázat: Internetezésre fordított idő hétköznap és hétvégén a kulturális részvétel aktivitása szerint (percben) (N=7612)

	Hétköznap	Hétvégén
Kulturális szegények	91	218
Könnyed szórakozók	125	236
Omnivore	141	242
Elit	153	212

Ezúttal érdemes megkülönböztetni a hétköznapi és a hétvégi internethasználatot. A hétköznapok során a tanulóssal, munkával töltött idő miatt, az internethasználat nem kizárólag szabadidős tevékenység. A tendencia változatlan: a hét minden napján a kulturálisan szegények töltik a legkevesebb időt az internet mellett. Amennyiben elfogadjuk, hogy az internet ablakot nyit a világra, akkor megállapíthatjuk, hogy a kulturális szegények a leginkább bezártak. A sor másik vége: hétköznap az elit, míg hétvégén az omnivore kultúrafogyasztói csoport tagjai töltik internetezéssel a legtöbb idejüket. Az autonómia és a közösségi részvétel digitális csatornákon történő biztosítása e két csoportban a legmagasabb.

Mind a kultúra, mind a közösségiség, mind az autonómia szempontjából megkezdhetetlen a digitális közösségi részvétel vizsgálata, a hálózatban elfoglalt pozíció és egyáltalán a különböző kultúrafogyasztói csoportok társas hálózatának vizsgálata. Legkevésbé a kulturális szegények találhatóak meg a Facebook-on, ill. az ahhoz hasonló közösségi portálokon (58%), leginkább pedig az omnivore tagjai (88%). E két véglet között helyezkednek el a könnyed szórakozást kedvelők (80%) és ennél valamelyest alacsonyabb arányú az elit részvétele (75%). A társas hálózat tehát az omnivore csoport esetében támogatja leginkább az online közösségi részvételt, mely a mindennapi kultúrában való részvételre utal. A különböző kultúrafogyasztói csoportok a kulturális aktivitás alapján különülnek el, így a csoportok hálózati jellemzőiről is információkhoz juthatunk amennyiben a portálokon regisztrált és aktív kapcsolatokat is elemezzük.

19. táblázat: Közösségi portálok használata a kulturális részvétel aktivitása szerint (N=4656)

	Hány ismerőse van az ön által leggyakrabban használt közösségi oldalon?	Ebből hány emberrel kommunikál rendszeresen akár személyesen, akár interneten, vagy telefonon?	Aktív kapcsolatok aránya (%)
Kulturális szegények	343	33	17
Könnyed szórakozók	412	38	12
Omnivore	426	42	12
Elit	447	82	18

A táblázat második oszlopának adatai szerint a legtöbb regisztrált kapcsolatról az elit, míg a legkevesebbről a kulturális szegények számoltak be. Az omnivore-t a könnyed szórakozók követik. Figyelemre méltó, hogy a meglévő kapcsolatokból (kapcsolati kompetencia) hány aktualizált kapcsolata van a megkérdezetteknek (kapcsolati performancia). Az elit tagjaira nem csak az jellemző, hogy a legtöbb kapcsolattal rendelkeznek, hanem az is, hogy e kapcsolatokból a legkevesebb „tétlen”. A kapcsolatok aktualizáltsága szerint a kulturális szegények a második helyen állnak. Azaz viszonylag kevés kapcsolatuk van, azonban ezek a kapcsolatok rendkívül aktívak. Az aktív kapcsolatok aránya azoknál alacsony, akik aktívan részt vesznek a mindennapi kultúrában: az omnivore és a könnyed szórakozó csoportokban. Közülük is kiemelkednek az omnivore tagjai, akik a mindennapi kultúra mellett a szimbolikus kultúra iránt is érdeklődnek. A hálózati architektúra zártsága és nyitottsága szempontjából is érdemes megfontolni Granovetter kutatásait és elméletét (Granovetter, 1995), valamint a korszerű infokommunikációs környezet kapcsolathálózatának jellemzőit (Dodds-Muhamed-Watts, 2003). Granovetter amellet érvel, hogy a társadalom szövetét a gyenge kapcsolatok biztosítják. Tehát az olyan társas kapcsolataink, akikkel nem vagyunk napi összeköttetésben, szükség esetén mégis egymás rendelkezésére állunk. Ezek a kapcsolatok biztosítják a különböző társadalmi csoportok közötti átjárást, a közösségek egymásba gabalyodását. Dodds és szerzőtársainak kutatása pedig azt mutatja, hogy az összegabalyodások világméretűek, melyeket egy újabb kapcsolattípus sző szorosabbra: az internet használatával kialakított (gyenge) kapcsolatok.

III. Az el nem múltó kasztrendszer?²³

Ebből a szempontból a kutatásunkban bemutatott omnivore csoport tagjai gondoskodnak leginkább a társadalmi hálózat megtartó képességéről, a kultúráról. A szimbolikus és a mindennapi kultúrában is aktívan részt vesznek, társas hálózatuk nem zárt, számos híd pozíciót (Mérei, 1996) betöltő személy tartozik ide. A digitális világban is aktív omnivore tagjainak autonómiája és közösségi részvétele magas, társas hálózatuk kulturálisan befogadó attitűdökre enged következtetni. Minden bizonnyal körükben kell keresni a „kultúra” szó legtágabb értelmezőit. Az elit csoport tagjai esetében a szimbolikus kultúrához képest kevésbé fontos a mindennapi kultúra. Jóllehet kapcsolathálózatuk széleskörű, autonómiájuk magas, de köreik ennek ellenére mégis zártabbnak tűnnek, kasztszerűbbek. Gyakorlatuk szerint a kultúrának kevésbé képezi részét a mindennapi kultúra, számukra a kultúrát elsősorban a magas kultúra jelenti. Összességében az elit, de elsősorban az omnivore kulturális aktivitással rendelkező csoportok tagjain áll vagy bukik, hogy korszerű, a XXI. századi viszonyok közt is virágzó kultúrában élünk-e majd a jövőben. Magukon kívül azonban még négy másik társukra is „figyelniük kell”, ugyanis e két csoport aránya alig éri el a fiatalokon belül a 20 százalékot. A könnyed szórakozó csoport tagjai is az omnivore-hoz hasonlóan rendkívül közösségiek, nyitottak ugyanakkor autonómiájuk alacsonyabb. Esetükben a magasabb heteronómia alacsony szimbolikus kulturális életben való aktivitással társul. A leginkább heteronóm csoportot a kulturálisan szegények alkotják. A kulturálisan szegények kasztja rendkívül alávetett helyzetben van. Kulturális, gazdasági, hatalmi tőkájuk alacsony. Jellemzően kisebb településeken, anyagi gondok között élnek. Magasabb közöttük az önmagukra cigányként tekintők aránya, kiterjedt családban élnek. Gyermekkorukban sok traumán estek át, melyhez erősen kötődnek, hiszen elköltözni nem tudnak szüleiktől és szabadidejüket is otthon, tévézésessel töltik. Kapcsolathálózatuk szűk és zárt, mely kitaszítottságra utal. Kulturálisan szegénynek lenni nem kellemes állapot: jellemzőik alapján minden bizonnyal ők az új tekintélyelvűség áldozatai (Csepeli-Murányi-Prazsák, 2011). Minden második fiatalnak így kell élnie. Kasztjuk elsődleges bűne az, hogy oda születtek, ahova. Kulturális életük jellemzése szempontjából minden bizonnyal alkalmatlan az omnivore-univore kategorizáció, hiszen elsődlegesen a mindennapi létfenntartásért küzdenek

23 Amennyiben az olvasó ezen összefoglaló alfejezet címe és *Az el nem múltó feudalizmus* című tanulmány (Csepeli-Prazsák, 2011) címe közt összefüggést vél felfedezni az nem a véletlen műve.

(Sági, 2010), így talán a felmérésben használt kérdésekkel sem lehet közelebb jutni kulturális életük megismeréséhez. Érdeemes megfontolni Ginzburg javaslatát: „Az alávetett osztályok kultúrája még ma is túlnyomórészt orális kultúra” (2011).

IV. Irodalom

- Berger, P., Luckmann, T. (1998): A valóság társadalmi felépítése. Tudásszociológiai tanulmány. Tomka, M. /ford./ Budapest. Józsvöveg.
- Boreczky, Á. /szerk./ (2009): Cigányokról - másképpen. Tanulmányok az emlékezetéről, a családi szocializációról és a gyerekek kognitív fejlődéséről. Budapest. Gondolat.
- Bourdieu, P. (2004): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. Bogdán, É. /ford./ In: Angelusz, R. /szerk./: A társadalmi rétegző- és komponensei. Budapest. Új Mandátum. 122-137.
- Csepeli, Gy. (2006): Régi és új szociálpolitika. Információs társadalom. 6(2), 15-22.
- Csepeli, Gy., Murányi, I., Prazsák, G. (2011): Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon. Budapest. Apeiron.
- Csepeli, Gy., Prazsák, G. (2013): Örök visszatérés? 2.0 Budapest: Apeiron (eBook).
- Csepeli, Gy., Prazsák, G. (2011): Az el nem múló feudalizmus. Társadalomkutatás. 29(1), 63-79.
- Csepeli, Gy., Prazsák, G. (2010): Örök visszatérés? Társadalom az információs korban. Budapest. Józsvöveg.
- Csepeli, Gy., Prazsák, G. (2009): Új technológiák, kommunikációs rétegződés, társadalmi státusz. Információs Társadalom. 9(2), 80-90.
- Csepeli, Gy., Prazsák, G. (2008): eKultúra. In: Kolosi, T., Tóth, I.Gy. /szerk./Társadalmi Riport 2008. Budapest. TÁRKI. 451-470.
- Doods, P.S., Muhamad, R., Watts, D.J. (2003): An experimanetal Study of Search in Global Social Networks. Science. 301(5634), 827-829.
- Freud, S. (1982): Rossz közérzet a kultúrában. In: Linczenyi, A. /ford./ Esszék. Budapest. Gondolat. 327-407.
- Ginzburg, C. (2011): A sajtó és a kukacok. Egy XVI. századi molnár világképe. Galamb, Gy.J. /ford./ Budapest. Európa.
- Granovetter, M. (1995): Getting a Job. A study of Contacts and Careers. Chicago. University of Chicago Press.
- Hankiss, E. (2009): Hozzászólás a Nemzeti kultúra - kulturális nemzet vitához. In: Antalóczy, A., Füstös, L., Hankiss, E. /szerk./: (Vész)jelzések a kultúráról. Budapest. MTA PTI. 423.o.
- Kitta, G. (2013): Médiahasználat a magyar ifjúság körében. In: Székely, L. /szerk./: Magyar Ifjúság 2012, tanulmánykötet. Budapest. Kutatópont. 250-282.
- Kroeber, A.L., Kluckhohn, C., Untereiner, W. (1952): Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. New York. Vintage.
- Mérei, F. (1989): Társ és csoport. Tanulmányok a genetikus szociálpszichológia köréből. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Mérei, F. (1996): Közösségek rejtett hálózata. Budapest. Osiris.
- Nagy, Á. (2013): Szabadidős tervek és tevékenységek. In: Székely, L. /szerk./: Magyar Ifjúság 2012, tanulmánykötet. Budapest. Kutatópont. 211-228.
- Peterson, R. A., Kern, R.M. (1996): Changing highbrow taste: From snob to omnivore. American Sociological Review. 61(5), 900-907.
- Prazsák, G. (2009): Az ember útja a hordától a virtuális törzsig. Doktori értekezés. PTE.
- Prazsák, G. (2007): Network society 2.0, virtuelle Gemeinschaft. Világosság. No.2. 71-80.
- Sági, M. (2010): Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatósak”, „egysíkúak” és „nélkülözők”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon. In: Kolosi, T., Tóth, I.Gy. /szerk./: Társadalmi Riport 2010. Budapest. TÁRKI. 288-309.
- Simmel, G. (1973): A nagyváros és a szellemi élet. In: Berényi, G. /ford./, Somlai, P. /szerk./: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok. Budapest. Gondolat. 543-559.
- Somlai, P. (2010): Változó ifjúság. Educatio. (19)2, 175-191.
- Váriné Szilágyi, I. (1987): Az ember, a világ és az értékek világa. Budapest. Gondolat.
- Z. Karvalics, L. (2006): A szociálpolitika megváltozó kontextusai az információs társadalomban. Információs társadalom. 6(2), 10-14.